

چاچ ۽ آنيءَ بهر و تهر

ڏاڪٽر صابر بدل خان

يونيورسٽي آف اوريٽل اسٽڊيز، ڇوڪري، اٽلي

Abstract

Baloch have developed a rich body of oral literature to mark any occasion of life. Riddles are one of these. People from all walks of life, age and sex are noted to have a special interest in riddles and participating in riddle telling competitions. During the late 19th century Longworth Dames observed that the Baloch "are addicted" to composing riddles on any unusual circumstance which attracts their attention. This extraordinary interest of theirs has caused a very rich body of this literary genre among the Baloch. Unfortunately, not much work has been carried out so far to collect these and bring them to the attention of a wider readership.

This paper is an attempt to discuss the present state of research on Balochi riddles and the available material in/on it. It also discusses Balochi riddles within the context of wider international riddle studies and corpuses. Its main aim is to stimulate and encourage local students of oral traditions to carry out further research on this important literary genre before it is too late.

گچين لبر: بلوچي چاچ، تيل، بسيتڪ، دري قوماني چاچ، چاچ ۽ ارزشت

پڄار:

چاچ سرزباني لبرانڪ ۽ ايڪ ڀر ارزشتين تهر ۽ ڪه تيوگين جهان ۽ قوم ۽ زباني توڪا يڪين وٽا است

انت، بے شڪ جا ڪم ۽ جا ڪم ۽ گيسن۔ چاچ بنى آدم ۽ ذهانءَ ايڪ چڪا سے هم است انت ۽ ذهن ۽ ردوم

توانا بونگہ ءِ واستہ یک پُر ارزشتیں زریعہ یے ہم، شاید ہے سوب انت کہ بازیں مکاں کو ہنی زمانگاں شہزادگان ءِ گونڈوئی ءِ چاچہ جنگ ءِ مانا کنگ ہیل دینگ بونگہ داں کہ آیانی ذہنی ردوم سرجم بہ بیت۔ مثال ءِ جبر ءِ ہندوستان ءِ رگ وید ءِ نبشتہ انت کہ کو نہیں زمانگہ ءِ ہندوستان ءِ چکاناں ءِ سور ءِ تیاری ءِ وہداں ایدگہ لوگی کارانی سر و سوج ءِ ہواری ءِ چاچہ ءِ حاصیں ہیل کاری ءِ ہم دینگ بونگہ، چیا کہ بازیں چاچہ ءِ آیانی مانا ءِ زانگہ ہے گپ ءِ ثبوت بونگہ کہ جنگ نوں رُستگ ءِ مزن انت ءِ پہ سور ءِ تیار انت ءِ آئی ذہنی ردوم برابر انت۔

چاچہ چو بتل ءِ بسیتک (basittuk) ءِ وڑا ہر روچی نیں زندہ ءِ تہا سوشلائزیشن ءِ یک پُر ارزشتیں زریعہ یے ہم است انت، بلئے چو کہ بتل ءِ بسیتک شپ ءِ روج ءِ توکا کجام یک و ہد ءِ پاسے ءِ گونگہ بوت کن انت ءِ چو کہ آیانی گونگہ ءِ جُست ءِ پٹہ ءِ رہند ہوار نہ انت، بلکیں اے یکردمی درشان انت ءِ آیانی واستہ دیم ءِ مردم ءِ کجام یک وڑیں درانگازی ءِ شرت الم نہ انت، ایٹاں مردم کجام یک حالتے ءِ پیدا بونگا گونگہ کنت۔ بلئے چو کہ چاچہ جُست و پٹہ ءِ دروشم ءِ انت ءِ جُست ءِ پٹہ ءِ دو مردم یادو ٹولی بووگہ المی انت، ہے واستہ چاچہ جنگ ءِ مانا کنگ ءِ واستہ ہا وڑیں ماحولے ءِ بونگہ یا جوڑ کنگ المی انت۔ ہے سوب انت کہ چاچہ جنگ ءِ شرتیں و ہد ءِ پاس شپ ءِ اولی پاس زانگہ بونگہ۔ اے ہا و ہد انت کہ لوگ ءِ تیوگیں مردم یا ہمسانگانی گونڈیں چک ہم چہ روج ءِ کار، دزگئی ءِ تگ ءِ تاچاں پد آس ءِ دیم ءِ لشتگ انت ءِ چاچہ جنو کائی ءِ مانا کونو کائی اش کنگ۔

چاچہ چو کہ جُست ءِ پرس ءِ بنیاد ءِ انت چاچہ ءِ لئیب ءِ بہر زور وکیں مردم و تارا دو ٹولی آل بہر کن انت۔ یکے ٹولی ءِ چاچہ جنت ءِ دومی ٹولی باید کہ چاچہ ءِ مانا کنت ءِ پداوتی باری ءِ چاچہ جنت ءِ دیم ءِ ٹولی مانا کنت۔ ہے پیم ءِ شپ ءِ یک مز نیں بہرے گونگہ۔ مئے کیچ ءِ دگ ءِ چاچہ ءِ لئیب ءِ پہکاوتی رہندے بونگہ چو کہ اگاں دیم ءِ گروپ ءِ چاچہ ءِ مانا زانگہ گڑا آئی یک لئیبے کنتگ، بلئے اگاں آئی زانگہ گڑا اولی گروپ ءِ گونگہ کہ مارا یا منا ملکہ (مینگ یا شہرے) بدے دومی گروپ ءِ گوشتہ برور و پلان ملک (شہر یا مینگ) تئی انت

چو کہ برور و پچگورتی انت اگاں اولی گروپ ءرا اے ملک دوست نہ بوتگ گڑا گشتنگ ءے کہ ماے ملک ء موراں مارادگہ ملک ءے بدے اگاں ملکہ دوست بوتگ گڑاں گشتنگ ءے ”جی جی یہ پچگور ءے کناں ہلے کناں ہلے کناں سی ۳۰ کچک ءے جل ءے کناں لالاء آجک ءے پل ءے کناں“ ءے نون پدا چاچ ءے مانا یے گوستنگ اگاں دومی چاچ پدا دومی گروپ ءے کٹیننگ گڑا چو بوت کنگ کہ ہمانک کہ ساری ءے آگروپ ءے رادانگ انت چہ ہما ملاں یکے پدا اے گروپ ءے رادانگ کنگ۔ اے پیم ءے اگاں درستیں کش ءے گور ءے ملک پہ دیگ ءے ہلاس کنگ انت یا شپ دیر ءے شنگ گڑا چاچ جنوکائی کٹیننگ ءے ہر کس وتی لوگاں شنگ ءے پتنگ۔ باز وداں چاچ جنوکائی ءے بہر زور وکیں چکاں چہ وتی لوگاں چیزے چیزے پہ ورگ ءے آورنگ گوں ءے لیب ءے ہلاسی ءے نشتنگ ءے وارنگ یا ہما ٹولی ءے کہ لیب کٹیننگ ورگ ہمانی برنگ انت۔

بلوچانی گوراچاچ جنگ ءے نوکیں چاچ جوڑکنگ پہ کسانیں چکانی ردوم ءے واستہ المی میں چیزے زانگ بوتگ ءے ہمسانگانی چکانی زمستانی شپاں یکجاہ بوٹگا لیب کنگ ءے یک جوانیں دروسیلہ یے بوتگ ہلے مئے سرپدی ءے چاچانی سرادگہ حاصیں رسم بندوک نہ بوتگ چو کہ ہندوستان ءے بازیں دمگانی مردمانی باروا کو نہیں زمانگ ءے بوتگ۔ امریکہ ءے کیلیفورنیا یونیورسٹی ءے کو نہیں لبزانک ءے استاد پروفیسر آلن ڈنڈس (Alan Dundes) ءے شیکاگو یونیورسٹی ءے وید پرکاش واتک (Ved Prakash Vatuk) نمبشتہ کن انت کہ ہندوستان ءے چاچ جنگ ءے مانا کنگا لوگ ءے درستیں مردم بہر زورنت۔ تہنا نوک سوریں جنیں چک بہر نہ زورنت۔ آدیوان ءے توکایک کڈے ءے نذنت ءے وتی سریگ ءے چہ دیم ءے دور نہ کن انت۔ اے پے ہاترا کہ آ لوگ واجہ ءے کہول ءے مردیناناں وتی دیم ءے پیش نہ دارنت۔ اگاں آئیارا چاچے ءے مانا کتیت گڑا آوتی کش ءے نشتنگیں چکے ءے، یا وتی ترویا دگہ جنینے ءے راجاچ ءے مانایاں ہلوت کنت ءے پدا ہما جنین دیوان ءے چاچ ءے مانا ءے گو شیت۔ یا اگاں نوک سوریں نشار چاچے زانت کہ آئیارا گوشگ لوٹیت، آئیارا ہم دگہ چکے یا جنینے ءے راگو شیت پدا ہما چک یا جنین دیوان ءے تہا ہے چاچ ءے جنت۔ (Dundes and Vatuk, p. 89)

ہندوستان، پستی کرن، سنسکرت زبان، ناولاں مائے گند میں کہ کو نہیں زمانگ، شاعرانی تربیت،
واستہ ہم آیانوں بازیں چاچانی یاد کنائینگ الہی زانگ بوتگ، چیا کہ کو نہیں زمانگ، مردمانی لیکہ ہے بوتگ کہ
چاچ ذہناں چن کنت، پیم، تیز کنت، پے ہے حاتر ادیوانانی تہا چاچ جنگ، مانا کنگ مشکولی، ہو ایک ذہنی
تربیت کے ہم زانگ بوتگ۔

چو کہ بلوچانی گورا کو نہیں نبشتہی دپتر نیست مازان این باریں کو نہیں زمانگ، بلوچاں چاچ، راجہ اہمیت دانگ،
بلئے ہندوستان، وید (Reg veda) کہ چہ مرچی، 3000 سال پیش (بزاں ہزار سال پیش چہ عیسیٰ) نبشتہ کنگ
بوتگ انت آسانی توکا ماوانیں کہ آزمانگ، ہندوستان، جنیناں پے سور، تیار کنگ، واستہ لہنتیں کار ہیل دیگ بوتگ انت کہ
آسانی توک، ایک بستار کرزیں چیزے چاچ، ہیل کاری بوتگ بزاں اگاں جنینے چاچ نہ زانگ آئی، راتریں مرد رسگ،
امید سک کم بوتگ انت۔

ہے پیم، مہابھارت (Mahabharata)، راماینہ (Ramayana)، توکا ہم ماوانیں کہ بادشاہاں
وقی دربارانی توکا چاچ، مقابلہ ٹاہینتگ انت، دانائیں مردم کہ چاچ بندگ، مانا کنگ تیز بوتگ انت آیاں بادشاہ،
گورا حاصیں نزکی بوتگ چیا کہ بادشاہ آسانی ہر و ہدادل، تب، گپ ہے بوتگ کہ آئی دربار، مردم چاچ، دومی
آں بند کت بکن انت۔ (اے سر حال، سرا گیشیں سر پدی، واستہ ڈنڈس، واتک، برز، حوالہ دا تگیں
نبشتانک، بچارات (Bhagwat, 1965)

نبشتہی تاریخ نہ بوتگ، سوب، ماگوشت نہ کنیں کہ باریں گوتگیں دور، باریانی بلوچ سردار
ہا کماں وقی دیوانانی توکا چاچ، مقابلہ ٹاہینتگ یا نہ، یا آسانی گورا چاچ، اہمیت چے بوتگ بلئے لانگ، ور تھ ڈیمز
نبشتہ کنت کہ بلوچاناں چاچ، بندگ، مانا کنگ، سکیں مز نہیں جے است، گوشت کہ آراہ، روگا بوتگاں اگاں
اشترے، مردے یادگے چیزے چہ دور، درا بوتگ آکاروان، یک مردے، دل، (تہر بتگ) گڑ آئی ہما
ساہت، چاچ، زبان، ہما چیز، دروشم، گوشتگ انت، کاروان، ہما ہاناں یادوان، مردماناں جُست کنگ کہ

اے چیز چہ چیزے۔ ایٹی ماچہ وتی ذاتی تجربہ ء ہم زاناں کہ مئے کسانى ء وہدیکہ ٹیلیویژن ء ریڈیو نیست ات مئے مستریں مشکولی کسہ ء گوشدارگ ات یاچاچ ء جنگ ء مانانگ ات۔ ہر شپ ماچاچ جت ء ہر شپ ء چاچ دگر اتنت چیا کہ مستریں جہد ہمیش ات کہ مردم انجیں چاچ بگوشت کہ دیم ء ٹولی بند بہ بیت ء مردم ملک پہ ملک ء سر اکٹان بکنت ء دومی ٹولی ء راپروش بہ بیت۔ چو کہ چک ہر وہدا ہے ہمسانگانی چک اتنت ہے واستہ ہر شپ نوکیں چاچ چہ پیریناں یادکت ء اتکاں۔

چاچانی کو ہن ء قدیمی ء سر مردم ہچ گوشت نہ کنت، بلئے اے المی میں گپ انت کہ چاچ انساناں چہ ہا وہدا گون انت کہ آپیدا اک بوتگ انت آسانی لب ء ننگ ء چاچ ء کسہ جنگ انسانانی مستریں مشکولیاں چہ یکے بوتگ ء است انت۔ جہانی زانکاراں ہر ملک ء قوم ء تہا ہزارانی کساس ء چاچ چنگ ء جم کنگ انت ء اے کار ء توکاروچ پہ روج گیشی ء شاہگانی آہگ ء انت۔ بازیں چاچ بازیں قومانی تہا یکیں وڑا انت یا کم ء گیشن یکیں وڑا انت ایٹی ء سوب یکے اے بوت کنت کہ انسانی دماغ یکیں وڑا کار کن انت یاچو کسہانی وڑا کہ چہ یک قوم ء ملک ء دومی ء رار سیننگ انت۔ ایٹانی تہا مردم میت ء مردگ ء درور ء دات کنت کہ بلوچی ء "اجائب کدرتے دیستوں، سرش پنچ، تنش پنچ ء نیس چار" (کم ء گیشن ہے وڑیں چاچ انگریزی ء ایٹالیائی زبانوں ہم است انت) یاہیک ء سر اچاچ ء ہے پیم ء دگہ بازیں چاچ کہ بازیں قومانی توکا یکیں وڑا است انت۔ بلئے یکے چہ مشہور تریں چاچاں شاید ہماچاچ انت کہ آسان ء گونڈوی، ورنائی ء پیری ء سر انت کہ کم ء گیشن در ستیں زبانانی توکا اے چاچ اشنگ بوت۔ یونانی کو نہیں کسہاں (mythology) مان انت کہ تھیبس (Thebes) ء شہر کہ کو نہیں یونان ء ایٹھز ء پد دومی مستریں شہر بوتگ آئی مز نیں دروازگ ء دپ ء اسفنکس (Sphinx) لیشنگ (اسفنکس یک ہیالی دیہہ ء بوتگ کہ آئی سر انسانى ء جون شیرے بوتگ یک اسفنکس ء مصر ء ہم است، انت بلئے اے کسہ یونانی اسفنکس ء بارہا انت۔) شہر ء ہر نوکیں مردم ءے چہ درا اتنگ ء پترگ لوٹنگ اسفنکس آئی ء را یک چاچ ءے جُست کنگ۔ ثرت اے بوتگ کہ ہر کس کہ اے چاچ ء مانا ہماز انت اسفنکس آئی ء راکشیت ء اگاں کسے اے چاچ ء مانا ہا

بزانت اسفنکس و تاراتباہ کنت۔ چاچہ چوش انت کہ ”آکجام چیز انت کہ سہب ۽ چار پاد ۽ سراگردیت نیم روج ۽ دوپاد ۽ سراگردیت ۽ بیگہ ۽ سنے پاد ۽ سراگردیت؟“ یونانی داستان کہ کارنت کہ چہ بازیں و ہدو مدتاں کس ۽ اے چاچہ مانا نرانت ۽ اے دیہہ ۽ مزنیں مردم ۽ ساہ گیت۔ پدا مزنیں و ہد ۽ زمانگے ۽ پدا اوڈپس (Oedipus) ہے شہر ۽ کیت۔ اسفنکس آئی ۽ را ہم داریت ۽ وتی شرت ۽ گو شیت کہ اے شہر ۽ پترگ ۽ واستہ یک شرتے است۔ آ شرت ایش انت کہ من یک چاچے جنیں، اگاں تو منی چاچہ مانا کت، من و تارا کشیں ۽ تو شہر ۽ پتر، اگاں تو چاچہ مانا کت نہ کت، من ترا کشیں۔ اوڈپس چاریت کہ اے بلاء کرا دگہ راہ نیست گوشت ۽ کت و تی چاچہ ۽ بگوش۔ اسفنکس وتی چاچہ گوشت ۽ اوڈپس ہما دمان ۽ چاچہ مانا کت، کہ اے چاچہ ۽ مانا انسان انت، کہ نوکی ۽ چاردست ۽ پاد ۽ سراگو کو کنت، ورنائی ۽ دوپادانی سراگردیت ۽ پیری ۽ لٹ ۽ مک ۽ گردیت۔“ گوں وتی چاچہ ۽ مانا ۽ اٹھنگا اسفنکس و تارا چہ کلات ۽ جہلا بنادور دنت ۽ چو پوڑ ۽ ڈرائش نش بیت ۽ گار و بیگواہ بیت۔ کہ گو شیت کہ اوڈپس پدا ہے ملک ۽ بادشاہ جوڑ بیت ۽ وتی مات ۽ سانگ کنت کہ چہ آئی آئی ۽ را چار چک بیت۔

(Rokem, , 1996, p. 256)

آزمانگ جنگ ۽ جدلانی زمانگ بوتگ ۽ مردماں شہر حصارانی توکا کنگ انت شہرانی حصاراناں تہنیک ۽ دو مزنیں گیٹ پر بوتگ کہ گیٹانی سراگاٹ ۽ سپاہی نندوک بوتگ انت، داں کہ ہر کس پہ دیم اتک ۽ دراتک مہ کنت ۽ درامد ۽ ناشناسیں مردمانی حساب دارگ بہ بیت۔ چاچانی بہرہ ۽ تہر ۽ سراجر من استاد پیش (Petsh) وتی کتاب ”چاچانی سراچشٹانک“ ۽ چاچاناں دو مزنیں تہراں ونڈ کنت، یکے ہما کہ کسانیں ردے ۽ سادگیں زبان ۽ گوٹنگ بنت چو کہ بلوچی ۽ ”زنگی توپنگ ۽ دور جنت“ یا اے کہ تاں سر ۽ نہ برے آپ نہ وارت۔ ۽ دومی ہما کہ آ شتری وزن ۽ انت ۽ برے برے شترانی تہا ہم گوٹنگ بوتگ انت، چو کہ مردم اے چاچہ ۽ مسال ۽ ادات کنت کہ چہ بازیں زبان ۽ دمگاں ریکارڈ کنگ بوتگ۔

King I am none

Yet a crown on my head I wear

Watch I none

Yet the time I declare

بزائ بادشاہ من نہ اول، بلئے تاج ے مناسرا، گھڑیال ے من نہ اول بلئے وهدء گو شینگول (بزائ کروس)

(G. F. Abbott, Macedonian Folklore, p. 309).

پروفیسر پیش اولی چاچانی تھرء توکا گیشتریں چاچ کاہنت مردم پارسی چاچ اے درورء دات کنت کہ ”آکجام چیز انت کہ نہ دیست ے کئے، نہ چشت ے کئے، نہ دست جت ے کئے بلئے ہر جاگاں است انت ء ہر کسی واستہ المی انت۔“ (بزائ گوات) یا پارسی ء دگہ چاچ ے کہ ”ننکہ آزمان مہ گریت ارس ے نہ رچنت“ (بزائ کہ جمرء گرنء گروک ء پد ہور بیت) یا ”آکجام چیز انت کہ چہ آپ ء انت، بلئے آپ ء ے کئے ہلاس بیت“ (برپ یاواد)۔ ہے درچ ء مردم انگریزی بتل ء اے مسال ء دات کنت کہ ”دوبرات کیلیں کوہ ء بون ء زندگی کن انت، بلئے یکے دومی ء لوگ ء بہہ نہ گندنت“ (بزائ چم ء پونز ء لٹ) یا ”اے نیمگا اڑگ اڑگیں کوہ، آہیمگا اڑگ اڑگیں کوہ، نیام ء بون تگیں گوشت“ (دنتان ء لک) بلوچی چاچانی توکا اے اولی تھرء درور بے کساس انت ء بلوچی چاچانی کتاب چہ اے تہمیں دروراں پڑ انت ہے واستہ من المی نہ زانیں کہ ادا گیشیں مسال بیاریں بلئے یک ء دودرور دیگ بدنہ انت چو کہ ”ہمک ء بجن ساپ ے کن، شرے بچارمان ے کن“ (سوچن ء بندیک) یا ”بندہ ے گندیت ہدائے نہ گندیت“ (بزائ واپ گندگ) یا بالو بال انت بانزل ے پرنیست، جہل ء کیت انت پادے پرنیست، سرے اسپیتیں موڈے پرنیست (ترونگل) یا ”بانے پڑیں چہ سہریں کلاہ ء“ (باکس)۔ پروفیسر پیش ء چاچانی دومی تھر کہ آشری زبان ء انت ہم بلوچی ء بے کساس ء است انت چو کہ بلوچی ء اے چاچ کہ

آلی بندگاں چارچو بدار

چاریں پلواں آک انت

شاہ ء کدرت ء درست یک انت

گوں یکہ دومیء ہمدست انت
چم اش پہ ڈگارء سک انت
(بزاں تہت)
دگے درورے،

تازی منی وہدے ازیت
تچکیں پڑاں دارگ نہ بیت
ہوناں وتی ریچان کنت
نکشاں نمیر انیں گڈیت
(بزاں کلم)

یا

نئے انترے نئے اسپء گوک
بالا نشین انت چو کٹوک
دور شاپ جنو کیں متلوک
پہنادء داریت دو اپوگ
(بزاں ریل گاڑی)
گڈی درور چو کہ

یک دستء دو پادیں روبا
دُ مے دراج انت چو چوبء
شیری نارگء گران انت

سیاہیں جنگل ءُ بران انت (بزاں استرگ)

اے تھرء یک درورے چہ انگریزی چاچاں ہم مردم دات کنت کہ اے دراجیں شترے بہر ایت۔ ایشی توکا
کوہنیں زمانگ ءُ کتہ ءُ شیری زبان ءُ دیگ بوتگ۔ آچوش انت کہ بادشاہے ءُ سپاہی میتگ ءُ دور کن انت
یک سپاہی ءُ (کہ اصل ءُ شیتان ءُ چک بیت) یک لوگے ءُ پتریت کہ آہر اجین ءُ مان بیت۔ جنین ءُ را
گو شیت من ترا لہنتیں چاچ گو شیں، منی چاچاں مانا بکن۔ اگاں مانانہ کت انت من گوں تو بہستری کنیں۔ اے
چاچ اے وڑا انت۔

"O answer me these questions three
Or surely you shall lie with me.
"And answer me three more questions still
Or surely you shall give me my will.
"And answer me these questions nine
Or surely you shall be mine, all mine.
"And answer not my three times three
In a thousand pieces I will tear thee.
"O what is louder than a horn?
And what is sharper than a thorn?
"And what is whiter than the milk?
And what is softer than the silk?
"O what is colder than the clay?
And what is broader than the way?
"O what is higher than a tree?
And what is deeper than the sea?
"And what is worse than a woman's tongue?
O answer me, as I'm my father's son!"
"O thunder's louder than the horn
And hunger's sharper than a thorn.
"And snow is whiter than the milk
And down is softer than the silk.
"And death is colder than the clay
And love is broader than the way.
"And heaven is higher than a tree

*And hell is deeper than the sea.
"And the devil is worse than a woman's tongue
And you Sir Knight you are the devil's father's son."
And when he heard her name his name,
O he rose up in a fire of flame.
He clapped his wings and aloud did cry,
In a flame of fire away did fly.
(Source: Derek Taylor (ed.), Little Book Of Ballads, Derek Taylor Books,
Great Britain, 2017, pp. 39-42.)*

چاچانی دگہ یک تہرے ہم است انت کہ آہاناں انگریزی Neck Riddle یا ”گردن چاچ“ یا
"Neck saving riddle" بزاں ”گردن رکینو کیس چاچ“ گوشنت۔ اے ہماچاچ انت کہ گیدی کسہانی توکا است
انت ء او دابادشاہ، کازی، نج، وزیر یابادشاہ ذادگ مرگ ء سزار سنگیں مردماناں گوشنت کہ شے ساہ تہنا ہما پیار کینگ
بیت کہ شامیک انچیں چاچے بہ جن ات کہ ما آئی مانا ہا بند بہ باں۔ اگاں ماما ناکت کت سزا بر جاہ مانیت بلہ اگاں ماما ناکت
نہ کت گڑا شے سزا بکشتینگ ء تو آزات ء۔ پروفیسر الالیدر ELLA LEATHER ء یک ”گردن چاچ“ ء
1907 ء اٹھنگ ات ء نبشتہ کنگ ات، کہ آپوش انت ”یک رندے یک مردے ء راک پے دزی کنگ ء سو ب ء
پاہو ء کنگ ء سزا دیگ بوتگ ات۔ ہجاں چارات کہ مردور نایے ء بوت کنت کہ پس آئی نہ ڈڑنگ ہے واسٹہ آئی ء را
گوشت کہ ماتر ایک شرطے ء آزات کن ایں کہ تو یک انچیں چاچے بجن کہ چہ ماکس آئی ماناکت مہ کنت۔ ماتر اسے
روچ ء مہلت دیکں، اگاں تاں سے روچ ء تو چوشیں چاچے گوشت نہ کت گڑا ترا پاہو دیگ ء کنگ بیت۔ گوں ہے
شرط ء مرد ء راجہ جیل ء پہ سے روچ ء یلہ کنگ بوت۔

مرد چہ جیل ء در کنت ء دیم پہ وتی لوگ ء روت۔ راہ ء گندیت کہ اسپ ء سر ء کڈولگ در چک
ء گرک ء ایر انت۔ مرد ہے کڈولگ ء چاریت ء دل ء جیٹیت کہ چندے و ہداں پد منی سر ء ہم ہے حال بیت۔
ہے کڈ ء منج ء توکا گار بیت داں کہ وتی لوگ ء سر بیت۔ لوگ ء وتی خیال ء تاجینیت کہ انچیں چاچے دل ء بیت
کہ آ بجاں بند کت بکنت، بلتے، اے سیں روچاں آوتی دل ء ہرچی کہ زور جنت آئیارا ہچ چوشیں چاچے دل ء

ننیت کہ آئی مانا کنگ گران بہ بیت ء آجاں بندکت بکنت۔ سیمی روچ ء پھ ترس ء لرز چہ وتی لوگ ء در کئیت ء دیم پھ جیل ء روگا بیت کہ نوں منی زندگی ء گڈی روچ اتلگ انت داں گندیت کہ ہے اسپ ء کڈولگ کہ آئی در چک ء سراد بستگ ات آئی تہا مرگے ء کڈو بستگ ء چہ کڈو ء شش چونکی ء سر در انت کہ چلی چلی کنگا انت۔ ہے دمان ء آئی ذہن ء اے چاچ کئیت کہ انگریزی ء چوش انت:

"As I walked out, as I walked in, from the dead I saw the living spring. Blessed May Christ Jesus be for the six have set the seventh free" (Ella Leather, 1912, pp. 178-79; Michael Elias, p. 194)

بزاں ”من و ہدے کہ ڈن ء شتاں، من و ہدے کہ تہا اتکاں، من دیست کہ چہ مُردگ ء زندگ پیداک بوتگ ات، تو سیپ ء ستا ء لائک انت حضرت عیسیٰ (کہ اے پیہیں کر اما تاں پیش داریت) اے ششیناں، پھتی ء زند بکشات “جاں کہ اے چاچ اشکت آگٹ ء ہیران بوتنت ء گوشت اش کہ تہی راست انت ماے چاچ ء مانا ء نزا نیں، برو تو آزات ءے، یلئے چاچ ء مانا ء مارا بگش ء برو۔ مرد ء گوشت ”اولی بند منی چہ جیل ء در آئیگ ء دو وار پترگ ء سر انت۔ دومی بند ء مانا ایش انت کہ چہ مُر تگیں اسپ ء سرگ ء مُرگے ء کڈوے بستگ ات ء چہ کڈو ء شش چونکی در ات۔ گڈی بند ء مانا ایش انت کہ اے ہے ششیں چنکی آئی برکت ات کہ مناے چاچ ء بندگ ء سکین رس ات ء شاکٹ وگر بوت ءے ء منی جان چہ پاہو ء رکت ات۔

ہے تہرے، بزاں گردن رکینو کیں چاچانی، دگہ یک مثالے مردم چہ اے جہل ء چاچ ء دات کنت کہ اے ہم بند ات ء کہی چاچ ایت۔ اے چاچ ء بن کسہ چوش انت کہ یک جنینے یک جرمے کنت ء آئی ء را موت ء سزا دیگ بیت۔ آجانی کراوتی جان بکشی ء ارز ء پریات ء کنت۔ حج چارنت کہ جنین سکین

شر رنگیں اور نائیں جنین ایت جنین اور گوشت کہ ماترا ہا شرط ۽ یلہ کن این کہ تو مارا چاچے ۽ سرابند بکن
 ۽۔ جنین سے روچ ۽ مہلت گیت ۽ وتی لوگ ۽ روت۔ سیسی روچ ۽ جنین گوں اے جہل ۽ چاچہ ۽ حجابی دیم
 ۽ پیش بیت کہ ایشی سر حال انت:

"My Love"

"Love I sit,

Love I stand

Love I hold

Fast in hand.

I see Love,

Love sees me not

Riddle me that, or hanged I'll be"

(F. J. Norton, "Prisoner Who Saved his Neck with a Riddle", p. 35; Michael Elias, 1998 "Neck-riddles").

جگ گٹ ۽ حیران بنت ۽ جنین ۽ آزاد کن انت ، یلئے جنین ۽ را گوشت کہ مارا وتی
 چاچہ ۽ مانا بکن ۽ بدئے۔ جنین گوشت کہ منی چاچہ ۽ مانا ایش انت کہ منایک کچے بوتگ کہ آئیگی نام بوتگ
 "Love"۔ زمستان اتلگ منا گد ۽ پوشاک نہ بوتگ من چارتگ کہ سردی مناشیت ۽ منی مرگ ۽ پد منی
 کچک بے واہند بیت ۽ آئی ۽ را پدا گزن کشیت۔ من پہ بے وسی ۽ نا علاجی وتی کچک کشنگ۔ آئیگی پوست
 کشیتگ ۽ پہ و تا کرشی یے جوڑ کنگ کہ آئی ۽ سرانشنگاں ، بزاں من "Love" ۽ سراندوک بوتگاں ، کوش
 جوڑ کنگ ۽ پاداء کرتگ انت ، بزاں من "Love" ۽ سرا اوشتوکاں۔ پہ دستاں دستاںگ جوڑ کرتگ کہ منا
 دست ۽ انت بزاں من "Love" گوں دستاں داشنگ۔ آئی وتی دست چارانت کہ دستاںہانی توکا انت
 بزاں آ "Love" ۽ گندیت یلئے "Love" آئی ۽ را دیست نہ کنت۔ گوں ہے چاچہ ۽ آئی ج بندکت انت ۽
 وتی گردن رکینت۔

اے تہرے چاچانی بارو اے گوٹنگ بیت کہ اے واقعاتی چاچ انت ء اے چاچاں تہنا ہما مردم مانا کت کن انت کہ آ اے واقعاتاں سہی ء سر پد انت۔ پے ہا ترا چیزے فوکلورسٹ ایشاں چاچانی توکا آرگ ء چک ء پد بیت بلے نوں کم ء گینن اے منگ بوتگ کہ اے چاچانی تہرے توکا کاینٹ۔ پے اے تہرے چاچانی سرا گیشتر زانگ ء زانگ ء واستہ بچارات:

Roger D. Abrahams, Between the Living and the Dead;

B. H. Fussell, "The 'Neck Riddle' and Dramatic Form".

تیو گین جہان ء گیدی کسہانی توکا اے تیمیں چاچ بے کساس ء است انت۔ ہے تہرے دگہ، لہتیں چاچ است انت کہ آیاں گیشتر و ہداں گرہیں مردے، شوانگے، بلوچکے، گو شیت ء بلا بلائیں مردم ء عالماں بند کت یا اے تیمیں چاچانی مانا ء گو شیت ء پے و تا یا پے وتی لوگ واجہ ء آزاتی یا بادشاہ ء جنک یا بادشاہی ء تاج ء کٹیت۔ مے بلوچانی کسہی مڈسی تے و ہدی سرجم ء چنگ ء یکجا کنگ نہ بوتگ ء نوں ٹرس ہمیش انت کہ نو کیں دور ء ٹیلی ویژن ء انٹرنیٹ مے کو نہیں لبز انکی مڈسی ء پے دائم ء گار و بیگواہ بکنت، بلے چہ استیں مواداں ہے پد درانت کہ بلوچی کسہ چہ اے تیمیں چاچاں پڑ انت۔

1923 ء جرمن فوکلورسٹ والٹر آندرسن Walter Anderson کسہانی کتا بے ماں جرمن زبان

ء شنگ کنگ ات۔ اے کتاب ء توکا یک کسہ است ات کہ آندرسن ء گمان ء اے کسہ ء بند ات چہ فلسطین ء بوتگ ات ء پد اتیو گین دنیا ء شنگ بوتگ ات۔ اے کسہ ء تے و ہدی چہ 700 ء گینن ریکارڈنگ چہ جہان ء دگہ دگہ نکاں کنگ بوتگ انت۔ اے کسہ ء توکا یک شوانگے یا دہکانے ء جنین یا جنکے بادشاہ ء یا وزیر ء جند ء یا جنک ء چاچانی مانایاں گو شیت ء پے و تا آزاتی یا پے وتی مرد ء بادشاہ ء جنک ء کٹیت۔ اے جنک جہان ء دگہ دگہ قوم ء نکاں دگہ دگہ نامانی سرا زانگ بیت چو کہ چیک ء مانیکا Manica، امریکہ ء لہتیں دمگاں

سمانتا Samanta، چلی ء ایسا Isabella، روس ء سمیلچہ، آئرلینڈ ء برہجت، کزاختان، ترکمانستان ء تاجکستان ء ایرینے ء نام ء زانگ بیت (Rodriguez, 1998)۔

ہے کتہہ بلوچانی گوراہم مشہور انت ء تہنا شاپک ء میتگ ء یکیں چکر ء من چہ دو مرد ماں ایشراریکا ڈ کنگ ات۔ دلچسپی ء گپ ایش انت کہ اے درستی قومانی کسہانی تہا چاچ کم ء گیسن ہے یکین انت یا یکیں بدلی ء سدلی ء گوں گوشنگ بنت۔ اے چاچ اے پیم انت کہ بادشاہ یا جنگ مرد ء راگو شیت کہ ”دیوان ء بیابند، روج ء بیابند، شپ ء ناں ساہگ ء بو ء ناں روج ء سرا، ناں سوار بو ء ناں پیادگ، ناں تراچ گوراہ بیت ء ناں آزگ بیے، ناں سیر لاپ بیے ء ناں گزنگ ء ٹیکی بیار گوں بلے ٹیکی ء مہ بیت“ (اے کتہہ چیزے سال پیش من شاپک ء چہ وتی دو ستیں سنگت و برات رئیس ہد ادات ء چہ ہد امرزی کیں اُستاکلام محمد ء ٹپ کنگ ات۔)۔ مرد چاچانی جواباں گٹ بیت بلے جنگ آئی ء را سر وسوج کنت ء اے پیا آاے درستی شرتاں پورا کنت۔

اے درج ء چاچانی کس اس سک باز انت بلے اے وہدی من وتی مثالاں چہ ہمداداراں۔ البت بلوچانی گوراچاچ ء اہمیت ء سرا یک ء دودگہ مثال ادادیک المی زاناں۔ گوشنت کہ یک رندے کولوہ ء نامی کیں شاعر ملا بہادر یک چاچے بندیت ء مند ء ملافاضل ء راہ دنت کہ ایشی مانا ء بکن۔ چاچ چوش انت!

لب بہ لب، سینہ بہ سینہ، میخ در سوراخ شد

یک سفیدی برمی آید، پاک شد ناپاک شد

ملافاضل ء اے چاچ کہ رسیت آاے چاچ ء مانا ء دگہ چاچے بندیت ء ملا بہادر ء راہ دنت کہ چوش

انت:

است انت فاعل ء مفعولے

پہناد ء تکاں یک طولے

فاعل کہ وتاراساز کنت

مفعول چو کنجر ء ناچ کنت

اے پیما ملافاضل ملا بہادر ء چاچ ء مانا ء ہم دنت ء ہے پیش ہم داریت کہ شاعری ء پڑ ء آچہ ملا بہادر ہیچ کمتر نہ
انت۔ اے دوئیں چاچانی مانا "جنتر ء آرت" انت۔

چاچانی دگہ بہرے اے ہم است انت ء اے ہاچاچ انت کہ مردم پہ رازی گپانی گوشنگ ء واستہ
گوں کیے دومی ء گوشنت نے، داں کہ ایدگہ نندوکیں مردم آیاں سرپدہ بنت۔ اگاں سرپدہ بنت گڑاپہ
چاچ گوشوک ء سلامتی نیست۔ ہے واستہ بازیں و ہداں دانائیں مردماں دیوانانی توکارازی گپ پہ چیر و اندری
آنچیں چاچانی توکا گوشنگ انت کہ ایدگہ مردم سرپدہ نہ بوتگ انت کہ باریں چہ چیز ء بارواگپ کنگا انت۔ اے
درگت ء ملافاضل ء ملا قاسم ء ہے پیماں چاچانی مثال ء ادادات کنیں۔ گوشنت کہ یک رندے ملافاضل ء ملا
قاسم یک جاہے دیوانے ء توکاندوک بنت دیم ء لوگ ء یک ڈولداریں جنینے درابیت۔ اے دوئیں براتاں یکے
ء چم نے کپنت ء آدومی ء را گوشنگ لوٹیت کہ چماں کجام نیمگاشانک بدننت ء حدا ء جوڑ کتنگیں جلوہ ء بچاریت
بلنے چو کہ دیوان بزبیت ء اے دوئیں برات مہمان بنت آیکے دومی ء را اے زبان ء حال دینت۔ یک براتے
گوشیت:

کپودر ماگلیں دمب ء

دومی برات جُست کنت:

کجام دیم ء دیاں گو مب ء

اولی: دریگ ء کاپر ء لمب ء

دومی: انارے پلگ چو امبہ

اولی: دو تیرے لگیتگ ونگہ

دومی: مہ کشے گیت گہنگہ

(بزاں نوں ہدے کنے بس کنے کہ اگاں چدے دیم شتے گڑا بلکیں پاشک بہ بیتے اے پہ زالے آئی
لوگے مردماں کم شری بہ بیت)

(پہ اے بندانی سرجم کنگا من واجہ بوہیر کلانچی، واجہ ہوتی خانے دگہ بازیں دوستانی لک منتو اراں
کہ آیاں فیس بکے سرامن اے بند سرجم کتے دانتتے اے بندانی مانا پشدرے سراتاں بازیں روچاں بحث
تے تران کتے۔)

چاچہ بلوچانی گورا تے وہدی ہم یک زندگیں لبز انکی تہرے کہ کوہنیں چاچانی ہواری اے بلوچ زہگ
نوک نوکیں چاچہ جوڑ کنگا ہم سک تیز آنتے چو کہ یک رندے من شاپکے (آوہدی ڈل اسکول اتے) اسکول اے
اُستاداناں دز بندی کتے کہ منادو کلاس اے چکاں یک کلاسے اے توکا بہ نادین انتے بہ دینتے۔ آیاں مناچے شش
اے یاشش اے ہپتے کلاسانی چکے یکجانا دینتے دانتتے۔

من چکاناں گوشت کہ یک کلاسے اے چکانی گوں دومی کلاس اے چکاں چاچہ جنگ اے مانا کنگ اے مقابلہ انت
یک اے دو گھنٹے اے توکا اے چکاں (اگاں مناشری اے سرایا بہ بیت) 150 اے چہ گیسٹ چاچہ جت اے مانا کتے۔ چہ اے
چاچاں گیشتر کوہنیں چاچہ آنتتے بلے بازیں انجین انتتے کہ چکاں گوں باز بلدی اے ہما سہت اے سہت جوڑ کتے
آنت اے گوشت آنتے۔ چہ ایشاں بازیں دہمی ٹولی اے آسانی اے سرامانا کتے آنت وہدیکہ چیزے اے مانا گٹ وگر بوت
انتے۔

چہ مرچی ء 120 سال ساری لانگ ور تھ ڈیمز ء بلوچانی چانچ جوڑ کنگ ء حب ء ذہانت ء گپ جنگ
 ات (Longworth Dames, Popular Poetry of the Baloches, vol. 1, chap. LXIV) ء شاپک ء گونڈواں ہم مناسہ پیش داشت کہ ڈیمز ء 120 سال پیش ء گپ مرچی ہم راست انت
 یلئے مئے نابودی انت کہ بلوچ ء لبز انکی مڈی چو کرود ء ڈران ء کپان ء بیگو اہ بان انت ء ما بلوچ وانندہ ء کلکاراں
 وتی زور شمر ء بندگ ء مشائزہاں داتگ ء ہمیشتر لبز انک سر پد باں ء بس۔ تاں حدے کہ بلوچی چانچنی چنگ ء
 یکجاہ کنگ ء چشماتنک دیگ ء کار انت اے کار تنے و ہدی گوانزگ ء لاپ ء انت۔ منی زانت ء پدا چانچانی سرا اولی
 کتاب واجہ غوث بخش صابر ء چہ بلوچی اکیڈمی ء 1973 ء شنگ کنگ ات کہ آئی توکا چانچ حسابی انت بزاں سک
 کم انت۔ یک زمانگے حد امرزی یں عبدالواحد آرات جمال دینی وتی ماہتاہک بلوچی ء توکا بجات ء سر حال ء چانچ
 دیگ بندات کنگ ات، یلئے بلوچی ء وانوکاں سک کم چانچ راہ دات ء چہ اے گاگیچ ء مز نیں چاچے جم کنگ نہ
 بوت۔ مرچاں انٹرنیٹ ء فیس بک ء جاہے جاہے بلوچی چانچ دیگ بوٹگا انت یلئے ادا ہم سر جمیں دیروی ء
 امید گندگ نہ بوٹگا انت۔ ما بلوچ یک چیزے وتی دل ء بد ارا یں کہ مئے گورا و ہد کم ء مقابلہ ٹرند ء حساب انت۔
 چیزے سال پیش ورنائیں پٹ و پوکار قدیر مجید ء بلوچی چانچانی سرا کتابے چہ سید ہاشمی ریفرنس لائبریری ء نیمگا
 شنگ بوتگ ات کہ پہ بلوچ قوم ء پہ جہانی فوکلور سٹاں چہ یک بے بہائیں مڈی یے ء کمتر نہ انت۔ اے اولی رند
 انت کہ کساس 890 چانچ چنگ و یکجا کنگ بوتگ انت۔ اے چانچ چہ بلوچستان ء جتا جتائیں دمگاں یکجا کنگ
 بوتگ انت ء بلوچی ء باز یں گالوارانی چانچ اے کتاب ء توکا ہوار انت۔ گوں اے کتاب ء ہے پیہیں کتابانی
 وانوکاں دز بندی انت کہ اگاں آیانی زانت ء پدا کجام یک چاچے تنے و ہدی دیگ نہ بوتگ آہما چانچ ء کا گدے
 سر انبشتہ بکن انت ء ہے کتابانی تہا ایر بکن انت داں کہ اگاں ہے کتابانی دگہ ایڈیشنے چاپ بیت یانو کیس
 کتابے چانچانی سر ء چاپ بیت ہما چانچ ہے کتاب ء دیگ بہ بنت۔ ما باید کہ پہ وتی لبز انکی مڈیانی چنگ ء یکجاہ کنگ

ءیکجاہ کتگیں مڈیاں یکے دہمی ءرادیک ءبہیلی مہ کنیں چیا کہ چہ بہیلی ءمئے زبان ءآئی لبزانک ءدامن تک ء لگ بنت۔

اے درگت ءباید کہ تربت ءشال ءدانشگاہانی بلوچی ڈیپارٹمنٹ بلوچی زبان ءسرزبانی لبزانکی مڈی ء چنگ ءیکجاہ کنگا یک مشنئے ءپہا بزور انت ءاے درگت ءحاصیں ٹیم ءپرو جیکٹے بہ ٹاہین انت داں کہ بلوچی ءاستیں لبزانکی مڈی پہ آؤکیں نسلاں رکینگ بہ بیت۔ اے پراسراتیں ءروژنائیں دور ءتو کا اگاں ماوتی لبزانکی مڈی گارویگو اہ بونگا اشت تہ مارا بلوچ ءراجد پترنج نہ بکشیت گوتگیں دور ءمرماں اے سرپدی نہ دانشنگ کہ اے مڈی چنکس اہم انت بلئے مارا سرپدی است کہ اے مڈی چنکس اہم انت ءاے کہ بے سرزبانی لبزانکی مڈی ء زبانے اے گوشت نہ کنت کہ آپراہ ءشاہگان انت ءاے کہ آزندگ ءسلا متیں زبان ایت۔ ہے واستہ باید انت کہ مامرچی نیں کار ءپہ باند ایلہ مکنیں۔

شونداٽ:

غوٽ بخش صابر، (1973): چاچ و بند، بلوچي اڪيڊمي، ڪوئٽه،
تدير مجيد، (2013): چاچ گنج، سيد هاشمي اڪيڊمي، ڪراچي،

Abbott, G.F., 1903 Macedonian Folklore, Cambridge University Press, Cambridge.

Abrahams, Roger D., 1980 Between the Living and the Dead, Folklore Fellows Communications, vol. 225, Suomalainen Tiedekatemia, Helsinki.

Ben-Amos, Dan, 1979 "Solutions to Riddles", in Chatman, S., Eco, U., and Klinkenberg, J. (eds.), A Semiotic Landscape: Proceedings of the First Congress of the International Association for Semiotic Studies, Milan, June 1974/Panorama sémiotique: Actes du premier congrès de l'Association Internationale de Sémiotique, Milan, juin 1974, (pp. 1035-1038). Mouton, New York.

Bhagwat, Durga, 1965 The Riddle in Indian Life, Lore and Literature, Popular Prakashan, Bombay.

Dundes, Alan and Ved Prakash Vatuk, 1974 "Some Characteristic Meters of Hindi Riddle Prosody", Asian Folklore Studies, 33, 1:85-153.

Fussell, B. H., 1980 "The 'Neck Riddle' and Dramatic Form", New York Literary Forum, no. 5, pp. 161-71.

Elisa, Michael, 1995 "Neck-Riddles in Mimetic Theory", Contagion Journal of Violence Mimesis and Culture, 2(1):189-202.

Elisa, Michael, 1998 "Neck-riddles (AT 927): the two faces of the scapegoat", Summary Ph. D. Utrecht University 1998, Shaker Publishing, Maastricht.

Leather, Ella Mary, 1992 The Folk-Lore of Herefordshire: Collected from Oral and Printed Sources, published by Lapridge Publications, Hereford (first published in 1912 by Jakeman and Carver, Hereford).

Norton, F. J. 1942 "Prisoner Who Saved His Neck with a Riddle", Folklore, Volume 53, no. 1, pp. 27-57.

Robert Rodriguez, 1998 "Riddle Me This and Riddle Me That", published in WIP, Winter 1998. Accessed on July 28, 2013 at <http://www.alanirvine.com/wip/robaves/riddle.htm>.
Rokem, Freddie, 1996 "One Voice and Many Legs: Oedipus and the Riddle of the Sphinx", in Galit Hasan-Rokem and David Shulman (eds), Untying the Knot: On Riddles and Other Enigmatic Modes, Oxford University Press, New York - Oxford, pp. 255- 270.